

Ks. ZBIGNIEW RADZIWOŁEK

WYJĄTKOWY KRUSZEC – PRAWDZIWY PIENIĄDZ – DANY PRZEZ BOGA!

Temat piękny, obszerny, wybiegający dosłownie poza obszary dziejów biblijnych, poza tereny tzw. Żyznego Półksiężycza – od Egiptu przez Ziemię Obiecaną do Mezopotamii, i jakże szlachetny. Ponadto jest to w pewnym sensie zagadnienie ponadczasowe, gdyż temat przez nas omawiany towarzyszy Bogu i człowiekowi od samego początku poznania go do chwili obecnej. Biblijne zapisy pokazują, że złoto, a także srebro to pierwsza i jedyna forma pieniędzy, tylko pieniędzy, która nie zawiodła, będąc źródłem znacznych wartości przez ponad 5000 lat. Czy możemy wymienić jakąkolwiek porównywalną walutę, która trwałaby przez kilka wieków, nie mówiąc już o kilku tysiącach? Chyba nie! Szczególnie wobec obecnej sytuacji euro! Do zagadnienia starałem się podejść od strony historycznej, archeologicznej, geograficznej i literackiej. Dominującą dyscypliną będzie egzegeza tekstów Pisma Świętego¹ i archeologia biblijna, będąca w służbie historii Biblii. Zakres czasowy badań to blisko 2000 lat.

Od kilku lat zauważamy wzrost popularności badań nad biblijnym znaczeniem cennych metali, tj. złota czy srebra, np. wobec zawartych w Piśmie Świętym prorocत्व. Co ciekawe, oba zagadnienia są bardzo podobne przez to, że koncentrują się na tym, co przyniesie przyszłość i nawiązują wprost do zachowania kapitału poprzez inwestowanie w jedyną formę prawdziwych pieniędzy, tj. w złoto i srebro. Oba tematy wymagają odrębnego zbadania i specyficznego zestawienia.

¹ Cytaty biblijne i przyjęte w tekście skróty pochodzą z: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu* (dalej: *Biblia Tysiąclecia*). Wyd. IV. Poznań 2003. Stary Testament (ST).

Biblijne proroctwo to temat obszerny i dający dużo do myślenia. Uważam, że lepiej zrozumiemy obecną, złą sytuację systemu monetarnego na świecie i to dokąd zmierzamy, gdy zbadamy ten wyjątkowy kruszec, który Bóg dał swemu narodowi wybranemu, a przez to całej ludzkości.

Zacznijmy od pytania: dlaczego właśnie złoto ma tak wielkie znaczenie w Biblii?

Złoto, podobnie jak całe stworzenie, pochodzi od Boga, który dał je człowiekowi do dobrego wykorzystania przez swą przydatność (Rdz 1,28; 2,12: „A złoto owej krainy jest znakomite; tam jest także wonna żywica i kamień czerwony”). Złoto, srebro, nasiona, i mąka, były używane jako pieniądź (Kpł 27,16: „Jeżeli kto poświęci dla Pana część swej dziedzicznej posiadłości, to twoje oszacowanie jej będzie zależne od ilości ziarna używanego na siew – jeden chomer jęczmienia będzie się równał pięćdziesięciu syklom srebra; 2 Krl 7,1: „Elizeusz zaś odpowiedział: «Posłuchajcie słowa Pańskiego! Tak mówi Pan: Jutro o tej samej porze jedna sea najczystszej mąki będzie za jednego sykla, dwie sea jęczmienia też za jednego sykla – w bramie Samarii»”).

W większości przypadków złoto wymieniane jest w Biblii w odniesieniu do bogactwa królów Izraela i do bogactwa świątyni Pana. Złoto było użyte do wykonania Arki Przymierza i naczyń stanowiących wyposażenie świątyni – o czym za chwilę. Dlatego możemy zaryzykować twierdzenie, że złoto jest według zamysłu Boga z jednej strony definitywnie zatwierdzone jako środek płatniczy (pieniądz), a z drugiej jako forma przechowywania bogactwa. Jest pierwszym i najczęściej wymienianym metalem w Biblii. Od samego początku był to metal szlachetny, ceniony za swoją wagę, trwałą połysk, lśniące piękno, plastyczność i ciągliwość. Rzadkość występowania w całej historii, a zwłaszcza w czasach biblijnych, przyczyniła się do nadania mu wartości pieniężnej. Przez to stało się ono użyteczne w transakcjach handlowych, miarą bogactwa i znaczenia. Kolor i połysk złota oraz jego odporność na utlenienie i matowienie sprawiła, że wytwarzano z niego cenną biżuterię i ozdoby wszelkiego rodzaju.

1. OKREŚLENIA SZLACHETNEGO METALU

Żaden metal nie występuje w pismach Starego Testamentu częściej niż złoto (359 razy, złotnik – 12, złotogłów – 1, złoty – 197) i żaden nie miał tylu określeń. Istnieje sześć hebrajskich słów oznaczających złoto, z których cztery występują w Hi 28,15-17:

„¹⁵ Nie daje się za nią złota,
zapłaty nie waży się w srebrze,
¹⁶ nie płaci się za nią złotem z Ofiru,
ni sardoniksem rzadkim, ni szafirem.
¹⁷ Złoto i szkło jej nierówne,
nie wymienisz jej na złote naczynie”.

Wśród tych terminów, jednym z najczęściej stosowanych pojęć ze względu na żółty kolor jest hebrajskie *zahabh* (*sahab*). Arabski odpowiednik *dhahab* nadal jest wspólną nazwą dla złota w całym Izraelu, Syrii i Egipcie. Z *zahabh* często występują inne słowa, tłumaczone jako: „czysty” (Wj 25,11 – „czyste, szczerze złoto”); „wyrafinowane – oczyszczone” (1 Krn 28,18: „na ołtarz kadzenia ze złota oczyszczonego według wagi i wzór wozu z cherubami złotymi, rozciągającymi skrzydła i pokrywającymi Arkę Przymierza Pańskiego”); „szczerze/najlepsze” (1 Krl 10,18: „Następnie król sporządził wielki tron z kości słoniowej, który wyłożył szczerem złotem”); „kute” lub „mieszane” (1 Krl 10,17: „Ponadto trzysta puklerzy z kutego złota. Na każdy puklerz wychodziło po trzy miny złota” [prawie 2000 g - Z.R.]); „Ofir” (Ps 45,10: „Córki królewskie wychodzą ci na spotkanie, królowa w złocie z Ofiru stoi po twojej prawicy”)².

Inne terminy na określenie złota to:

- *segor* (Hi 28,15 – odnośnie do mądrości Hiob mówi: „Nie daje się za nią złota, zapłaty nie waży się w srebrze; Złoto i szkło jej nierówne, nie wymienisz jej na złote naczynie”);
- *katam* (*kethem*) – dosłownie „wykute” (m.in. Hi 18,16; 19: „nie płaci się za nią złotem z Ofiru, ni sardoniksem rzadkim, ni szafirem. I topaz z Kusz nie dorówna, najczystsze złoto nie starczy”);
- *paz* (m.in. Ps 21,4 – dziękując Bogu za króla, psalmista mówi: „Bo go uprzedzasz pomyślnymi błogosławieństwami, koronę szczerozłotą wkładasz mu na głowę”);
- *charuz* (Za 9,3 – omawiając sytuację narodu, Zachariasz pisze: „Tyr otoczył się wałem obrotnym, nagromadził srebra jak piasku i złota jak błota na drogach”);
- *betser* (Hi 22,24 – nawracając się, autor mówi o Stwórcy: „Gdy złoto jak proch ocenisz, a Ofir jak piasek rzeczny”). Co ciekawe, w zmienionej wersji brytyjskiej i amerykańskiej pojęcie to oddane jest jako skarb. W Nowym Testamencie greckie słowa *khrysos* i *khryson* użyte są jako określenie ozdób, monet i złota w ogóle. Do dziś tak naprawdę nie znamy dokładnych różnic pomiędzy tymi wyrazami.

² Ofir – miejsce o trudnym do określenia położeniu, odległe od Palestyny, obfitujące w złoto. Prawdopodobna lokalizacja to Indie, Arabia Płd. lub wybrzeże Afryki Wschodniej. Zob. *Biblia Tysiąclecia. Słownik*. s. 1425.

2. ŹRÓDŁA POCHODZENIA

W Starym Testamencie odnajdujemy następujące źródła pochodzenia złota:

- Chawila (Rdz 2,11: „Nazwa pierwszej [rzeki] – Pizon; jest to ta, która okrąża cały kraj Chawila, gdzie się znajduje złoto”);
- Ofir, względnie Ufaz – 1 Krl 9,28: „Po pewnym czasie wyruszyli do Ofiru i wzięli stamtąd czterysta dwadzieścia talentów złota i przywieźli królowi Salomonowi”; 1 Krn 29,4: „trzy tysiące talentów złota, złota z Ofiru, i siedem tysięcy talentów srebra oczyszczonego, aby pokryć ściany świątyni”; 2 Krn 8,18: „Wysłał mu wtedy Huram za pośrednictwem swoich sług okręty i załogę znajdującą morze tak, iż razem ze sługami Salomona dotarli do Ofiru, wzięli stamtąd czterysta pięćdziesiąt talentów złota i przywieźli królowi Salomonowi”; 2 Krn 9,10: „Także słudzy Hurama i słudzy Salomona, którzy przywozili złoto z Ofiru, sprowadzali drewno sandałowe i drogocenne kamienie”; Hi 22,24: „Gdy złoto jak proch ocenisz, a Ofir jak piasek rzeczny”; Hi 28,16: „nie płaci się za nią złotem z Ofiru, ni sardoniksem rzadkim, ni szafirem”; Ps 45,9-10: „wszystkie twoje szaty pachną mirrą, aloesem; płynący z pałaców z kości słoniowej dźwięk lutni raduje ciebie. Córki królewskie wychodzą ci na spotkanie, królowa w złocie z Ofiru stoi po twojej prawicy”; Iz 13,12: „Uczynię człowieka rzadszym niż najczystsze złoto, i śmiertelnika – droższym niż złoto z Ofiru”);
- Saba, dzisiejszy Jemen (1 Krl 10,1-2; 10: „Również i królowa Saby, usłyszawszy rozgłos [mądrości] Salomona, przybyła, aby osobiście się o niej przekonać. Przyjechała więc do Jerozolimy ze świetnym orszakiem i wielbłędami, dźwigającymi wonności i bardzo dużo złota oraz drogocennych kamieni. Następnie przyszła do Salomona i odbyła z nim rozmowę o wszystkim, co ją nurtowało”; „Następnie dała królowi sto dwadzieścia talentów złota i bardzo dużo wonności oraz drogocennych kamieni. Nigdy nie przyniesiono więcej wonności od tych, które królowa Saby dała królowi Salomonowi”; 2 Krn 9,1: „Również i królowa Saby, usłyszawszy rozgłos o Salomonie, przybyła, aby przez roztrząsanie trudnych zagadnień osobiście przekonać się w Jerozolimie o [mądrości] Salomona. [Przybyła] ze świetnym orszakiem i wielbłędami dźwigającymi wonności i bardzo dużo złota oraz drogocennych kamieni. Następnie przyszła do Salomona i odbyła z nim rozmowę o wszystkim, co postanowiła”; 2 Krn 9,9: „Następnie dała królowi sto dwadzieścia talentów złota i bardzo dużo wonności oraz drogocennych kamieni. Nigdy nie było więcej wonności od tych, które królowa Saby dała królowi Salomonowi”; Ps 72,15: „Przeto będzie żył i dadzą mu złoto z Saby, zawsze będą się modlić za niego, nieustannie mu błogosławić”; Iz 60,6: „Zaleje cię mnogość wielbłędów – dromadery z Madianu i z Efy. Wszyscy oni przybędą ze Saby, zaofiarują złoto i kadzidło, nucąc radośnie hymny na cześć

Pana”; Ez 27,22; 38,13: „Kupcy z Szeby i Rama prowadzili z tobą handel: dostarczali ci drogą wymiany za twe towary najlepszy balsam oraz wszelkiego rodzaju drogie kamienie i złoto; Szeba i Dedan, i handlarze z Tarszisz, i wszyscy jego przekupnie będą do ciebie mówić: Czy przybywasz po to, by łupić? Czy zgromadziłeś tłum, by grabić srebro i złoto, by porwać do siebie trzody i dobytek, by nabrać wielkiego łupu?”);

- Arabia (2 Krn 9,14: „oprócz opłat handlarzy i kupców wędrownych, którzy je wnosili. Wszyscy królowie arabscy i namiestnicy krajowi wnosili złoto i srebro Salomonowi”).

W każdym z tych przypadków ich lokalizacja nie do końca jest uzasadniona i – co za tym idzie – niepewna. Prawdopodobnie wszystkie odnoszą się do niektórych miejsc regionu dzisiejszej Arabii Saudyjskiej (mapka poniżej).

Późne pochodzenie formacji geologicznej Izraela i Syrii wyklucza możliwość znalezienia na tych terenach złota w jakichkolwiek ilościach, podobnie jak i innych metali. Stąd duże ilości złota używane przez Izraelitów w budowaniu ich świętego miejsca (świątyni) nie były produktem kopalń krajowych, ale pochodziły z łupów od mieszkańców podbitych ziem (Lb 31,52: „Złota zaś oddanego przez tysięczników i setników na ofiarę dla Pana było szesnaście tysięcy siedemset pięćdziesiąt syklów”) lub zostały przywiezione ze sobą z niewoli egipskiej (Wj 3,22: „Każda bowiem kobieta pożyczycy od swojej sąsiadki i od pani domu swego srebrnych i złotych naczyń oraz szat. Nałożycie to na synów i córki wasze i złupicie Egipcjan”). Być

może to konkretne złoto było wydobywane w Egipcie lub w Indiach, a następnie wywiezione wielkimi karawanami przez Arabię do Syrii lub na statki morskie do portu w Tyrze (1 Krl 10,11-12: „Flota Hirama, która dostarczyła złoto z Ofiru, przewiozła również drewno sandałowe i wielką ilość drogocennych kamieni. Z drzewa sandałowego król zrobił chodnik do świątyni Pańskiej i do pałacu królewskiego oraz cytry i harfy dla śpiewaków. Tyle drzewa sandałowego nie sprowadzono i nie widziano aż do dnia dzisiejszego”; Ez 27,21-22: „Arabia i wszyscy książęta Kedaru byli kupcami dla ciebie, handlowali z tobą owcami, baranami i kozłami. Kupcy z Szemy i Rama prowadzili z tobą handel: dostarczali ci drogą wymiany za twe towary najlepszy balsam oraz wszelkiego rodzaju drogie kamienie i złoto”).

Nie ma wątpliwości co do egipskich źródeł. Dawne wyrobiska w złotonosnych żyłach na egipskiej pustyni i ruiny budynków związanych z wydobywaniem i przeróbką metali szlachetnych nadal istnieją. Region ten jest ponownie eksploatowany i zasila część światowych dostaw cennego kruszcu. Można to wywnioskować z rozległych łupów w złocie, pochodzących od Madianitów (dzisiejsza północno-zachodnia Arabia Saudyjska), w których kraju wydobywano ten cenny kruszec. Z drugiej strony istnieje duże prawdopodobieństwo, że Madianicy podbili i obrabowali większość słabszych narodów. Tradycyjne przekonanie, że północno-zachodnia Arabia Saudyjska jest bogata w złoto, wciąż się utrzymuje. Co ciekawe, każdego roku w Jordanii i Syrii muzułmańscy pielgrzymi wracający z Mekki drogą damasceńską, niosą ze sobą próbki rzekomej rudy złota, zabezpieczając je przed Arabami w miejscu każdego postoju na trasie. Późniejsza analiza próbek wykazała, że jest to jedynie piryt żelaza. Wszyscy niosący kawałek rudy są przekonani, że niosą złoto. W ich mniemaniu „żadna niezłotonosna skała jeszcze się nie pojawiła”. Prawdopodobnie pobieranie i przenoszenie tych skał wiąże się ze starożytnym przekonaniem, że w miejscu, z którego brane są okazy rudy, była niegdyś kopalnia złota. Taką hipotetyczną tezę wysnuł brytyjski badacz Richard F. Burton³.

3. ZNACZENIE ZŁOTA

Jedno z tłumaczeń Pisma Świętego, Biblia Króla Jakuba, wspomina złoto 417 razy, srebro 320, a pojęcie „pieniądze”, które odnosi się wprost fizycznie do złota i srebra, 140 razy. Ani razu nie wspomina papierowej waluty. Złoto i srebro są wymienione w całej Biblii jako prawdziwe bogactwo, nawet do końca Apokalipsy. Od pierwszej do ostatniej księgi są jedynymi, uznawanymi przez Boga środkami pieniężnymi, utrzymującymi swą siłę nabywczą aż do dnia Pańskiego⁴.

³ Zob. R.F. BURTON. *The Gold-Mines of Midian*. Toronto 1995.

⁴ Por. Ap 3,17.

Złoto stanowiło część każdego domowego skarbu (Rdz 13,2: „A był Abram już bardzo zasobny w trzody, srebro i złoto”; Rdz 24,35: „Pan w szczególny sposób błogosławił memu panu, toteż stał się on zamożny: dał mu owce, woły, srebro, złoto, niewolników, niewolnice, wielbłądy i osły”; Pwt 8,13: „[...] gdy ci się rozmnoży bydło i owce, obfitować będziesz w srebro i złoto, i gdy wzrosną twe dobra”; Pwt 17,17: „Nie będzie miał zbyt wielu żon, aby nie odwróciło się jego serce. Nie będzie gromadził wielkiej ilości srebra i złota”; Joz 22,8: „[...] i rzekł: «Wracacie do waszych namiotów z wielkimi bogactwami, z mnóstwem bydła, zaopatrzeni w srebro, złoto, brąz, żelazo i odzież w wielkiej ilości; podzielcie się więc z braćmi waszymi łupem po waszych wrogach»”; Ez 28,4: „Dzięki swej przezorności i sprytowi zdobyłeś sobie majątek, a nagromadziłeś złota i srebra w swoich skarbcach”). Formy tego skarbu były różnorakie: w postaci bryłek, ewentualnie pyłu (Hi 28,6); czasze lub pręty o regularnych lub nieregularnych kształtach (Lb 7,14.20.84.86: „[...] czasza złota wagi dziesięciu syklów, napełniona kadzidłem [...] [Dary na] poświęcenia ołtarza, [które przynieśli] książęta izraelscy w dniu jego namaszczenia, były następujące: dwanaście mis srebrnych, dwanaście czar srebrnych i dwanaście czasz złotych [...]. Czasz złotych, wypełnionych kadzidłem, było dwanaście; każda czasza ważyła dziesięć syklów według wagi przybytku. Ogólny ciężar złota czasz wynosił sto dwadzieścia syklów”; Joz 7,21.24: „«Ujrzałem między łupem piękny płaszcz z Szinear, dwieście syklów srebra i pręt złoty wagi pięćdziesięciu syklów. Zapragnąłem ich i zabrałem je. Są one zakopane w ziemi na środku mego namiotu, a srebro pod nimi» [...]. Wziął więc Jozue Akana, syna Zeracha, srebro, płaszcz i pręt złoty, jego synów i córki, jego woły, osły i owce, jego namiot i wszystko, co do niego należało. Wszyscy Izraelici im towarzyszyli. I wywiedli ich w dolinę Akor”; 2 Krl 5,5: „A król Aramu odpowiedział: «Wyruszaj! A ja pošlę list do króla izraelskiego». Wyruszył więc, zabierając ze sobą dziesięć talentów srebra, sześć tysięcy syklów złota i dziesięć ubrań zamiennych”).

Przekopując starożytny jar w okolicach Chauranu⁵, odkryto żółty proszek. Podczas badań okazało się, że cząsteczki te zawierają piryt żelaza i złoto metaliczne w rozdrobnionej postaci. Była to prawdopodobnie część starożytnego skarbu gospodarstwa domowego. Powszechną praktyką było przerabianie złota na biżuterię w podwójnym celu: na ozdobę lub jedynie dla zachowania go w takiej postaci. Zwyczaj ten trwa nadal, zwłaszcza wśród muzułmanów, którzy nie dają swych pieniędzy na procent. Biedna kobieta będzie odkładała swoje drobne monety dopóki nie ma wystarczająco dużo, aby kupić złotą bransoletkę. Jest to bardzo widoczne na specjalnie wyizolowanym suku (plac targowy) metali szlachetnych w Damaszku. Następnie będzie ją nosić lub odłoży na dzień, kiedy będzie potrzebna, na tzw. czarną godzinę (por. Rdz 24,22: „Ale gdy się wielbłądy napiły, wyjął kolczyk złoty wagi pół sykla oraz włożył na jej rękę dwie bransolety złote ważące dziesięć sy-

⁵ Chauran – według Biblii miejsce leżące na granicy Izraela w wizji proroka Ezechiela (Ez 47,16; 18).

klów”; 24,53: „Po czym wyjąwszy srebrne i złote klejnoty oraz szaty, dał je Rebecę; a bratu i matce jej ofiarował kosztowności”). Co istotne, liczyła się, waga, a nie piękno, które lokowano w biżuterię (Wj 3,22: „Każda bowiem kobieta pożyczycy od swojej sąsiadki i od pani domu swego srebrnych i złotych naczyń oraz szat. Nałożycie to na synów i córki wasze i złupicie Egipcjan”; Wj 11,2: „Oznajmij to ludowi, ażeby każdy mężczyzna u sąsiada swego i każda kobieta u sąsiadki swej wypożyczyli przedmioty srebrne i złote”; Wj 12,35: „Synowie Izraela uczynili według tego, jak im nakazał Mojżesz, i wypożyczali od Egipcjan przedmioty srebrne i złote oraz szaty”). Złota moneta bowiem nie była jeszcze tak bardzo znana w dawnych czasach Starego Testamentu. Czyżby?

4. ZASTOSOWANIE ZŁOTA

Powyżej wykazaliśmy, że wykorzystywano złoto jako najbardziej wygodny sposób gromadzenia bogactwa w postaci biżuterii i monet. 11 sierpnia 2010 r. Izraelski Urząd Starożytności (hebr. *Reszut Ha Atikot*) ogłosił, że podczas wykopalisk odnaleziono najcięższą (1 uncja) i najbardziej wartościową złotą monetą w historii archeologii w Izraelu. Moneta, która najprawdopodobniej służyła do celów rytualnych, przedstawia królową Arsinoe II i stanowiła ongiś równowartość 100 srebrnych drachm. Ta niezwykle rzadka moneta sprzed 2200 lat została odkryta na stanowisku w Tel Kadesz (ok. 30 km na północ od Tyberiady) przez badaczy z Uniwersytetu Minnesota oraz Uniwersytetu Michigan. Moneta została wybita w Aleksandrii w 191 r. p.n.e. przez Ptolemeusza V. Mężem Arsinoe był Ptolemeusz II, który był jej rodzonym bratem. O miejscowości Kadesz czytamy w Joz 20,7: „Poświęcili w tym celu Kadesz w Galilei na górze Neftalego, Sychem na górze Efraima oraz Kiriat-Arba, czyli Hebron, na górze Judy”.

Biżuteria występowała w różnych formach. Świadczenia archeologiczne z Izraela potwierdzają użycie i wartość biżuterii w różnych postaciach:

- opaski (Lb 31,50: „Dlatego przynieśliśmy w ofierze dla Pana wszystkie znalezione przedmioty ze złota: nagolennice, naramienniki, pierścienie, kolczyki i naszyjniki, aby dokonano nad nami wobec Pana obrzędu prześlągnięcia”);
- bransoletki (Rdz 24,22: „Ale gdy się wielbłądy napiły, wyjął kolczyk złoty wagi pół sykla oraz włożył na jej ręce dwie bransolety złote ważące dziesięć syklów”);
- łańcuchy (Rdz 41,42: „Po czym faraon zdjął swój pierścień z palca i włożył go na palec Józefa, i kazał go oblec w szatę z najczystszej lnu, a potem zawiesił mu na szyi złoty łańcuch”);
- półksiężycy (Sdz 8,26: „Waga złotych nausznic, o które prosił, wyniosła tysiąc siedemset syklów złota, nie licząc półksiężyców, kolczyków i purpury, które nosili królowie madianiccy, ani też nie licząc łańcuszków, wiszących na szyjach wielbłądów”);

- korony (2 Sam 12,30: „Z głowy Milkoma zdjął koronę, która ważyła talent złota. Miała ona drogocenny kamień, który posłużył za ozdobę głowy Dawida. Zabrał też z miasta niezliczoną ilość łupów”; 1 Krn 20,2: „Dawid zabrał koronę z głowy ich króla, a waga jej wynosiła talent złota; były też w niej drogie kamienie. Włożono ją na głowę Dawida. I wywiózł on z miasta łup bardzo wielki”);
- kolczyki (Wj 32,2-3: „Aaron powiedział im: «Pozdejmujcie złote kolczyki, które są w uszach waszych żon, waszych synów i córek, i przynieście je do mnie». I zdjął cały lud złote kolczyki, które miał w uszach, i zniósł je do Aarona”; Lb 31,50: „Dlatego przynieśliśmy w ofierze dla Pana wszystkie znalezione przedmioty ze złota: nagolennice, naramienniki, pierścienie, kolczyki i naszyjniki, aby dokonano nad nami wobec Pana obrzędu przebłagania”; Sdz 8,24-26: „Zwrócił się następnie do nich Gedeon: «Mam do was usilną prośbę: niech każdy da mi nausznicę ze swego łupu». Pobici mieli bowiem złote nausznice, bo byli Izmaelitami. «Chętnie damy!» – odpowiedzieli. Rozpostarli więc płaszcz i każdy rzucił na niego po nausznicy ze swego łupu. Waga złotych nausznic, o które prosił, wyniosła tysiąc siedemset syklów złota, nie licząc półksiężyców, kolczyków i purpury, które nosili królowie madianiccy, ani też nie licząc łańcuszków, wiszących na szyjach wielbłądów”);
- pierścienie (Rdz 24,22: „Ale gdy się wielbłądy napiły, wyjął kolczyk złoty wagi pół sykla oraz włożył na jej rękę dwie bransolety złote ważące dziesięć syklów”; Rdz 41,42: „Po czym faraon zdjął swój pierścień z palca i włożył go na palec Józefa, i kazał go oblec w szatę z najczystszej lnu, a potem zawiesił mu na szyi złoty łańcuch”; Jk 2,2: „Bo gdyby przyszedł na wasze zgromadzenie człowiek przystrojony w złote pierścienie i bogatą szatę i przybył także człowiek ubogi w zabrudzonej szacie”).

Biżuteria używana we właściwy sposób podkreślała piękno, wartość i status, jak np. kolczyki w nosie i bransoleta na rękach Rebeki, sygnet i naszyjnik Józefa Egipskiego, naramiennik i korona Saula oraz sygnet podarowany Mardocheuszowi przez Aswerusa.

Podczas badań archeologicznych grobowców znajdowano kolekcje szczególnego rodzaju biżuterii, co wskazywało na wysoki status konkretnej osoby. Występowanie podobnych typów biżuterii w obrębie jednego domostwa wskazuje prawdopodobnie na przypadkową stratę albo na celowe zdeponowanie biżuterii jako skarbu; skarby gromadzono zwykle w większych zabudowaniach.

5. TWORZENIE I ZDOBIENIE PRZEDMIOTÓW ZWIĄZANYCH Z MIEJSCEM KULTU

W opisie budowy Arki Przymierza i Świątyni (Przybytek, sanktuarium, Święte Świątyni) w Wj 25 n. czytamy o bogatym wykorzystywaniu złota do ozdabiania

drewna i metali oraz do wytwarzania lamp, naczyń, łyżek, dzbanów, mis, nożyc, klamer, kurtyny, haków. Natomiast w 1 Krl 6 n., 1 Krn 28 n., 2 Krn 1 n. istnieją zapisy wskazujące na jeszcze szersze wykorzystanie złota w upiększaniu budynku świątyni. W świątyni Salomona, zarówno Miejsce Święte jak i Miejsce Najświętsze były wyłożone szczerym złotem. Podobnie stół chlebów pokładnych, *menorah* (siedmioramienny lampion olejowy), ołtarz kadzenia, Arka Świadcstwa (*aaron ha eduth*), Arka Przymierza (*aaron ha berit*). Złota użyto również do sporządzenia szat arcykapłana: tj. diademu, efodu i pektorału, owoców granatu i dzwoneczków szat. Dźwięk dzwoneczków sygnalizował ruch składającego ofiarę (Wj 28). Złotej nici użyto też do przyozdobienia i uzyskania odpowiedniego ciężaru szat. Jak się dzisiaj wylicza na podstawie Biblii, Dawid do wybudowania Świątyni Salomona zgromadził bogactwa na sumę ok. 50 mld dolarów.

25 lipca 2011 r. bardzo ciekawe znalezisko z Jerozolimy przedstawili archeolodzy z Izraelskiego Zarządu Starożytności (IAA). Podczas wykopalisk w kanale ściekowym w starej części miasta znaleziony został mały złoty dzwoneczek. Pochodzi on z okresu Drugiej Świątyni, czyli sprzed około 2000 lat⁶.

Fot. Israel Antiquities Authority

Wykonany ze złota dzwonek ma średnicę około 1 centymetra. Przetrwał w stanie nienaruszonym wraz z zawieszą, która niewątpliwie służyła do przeszcycia nici i przymocowania do szaty. Znalezisko jest unikatowe. Jeszcze nigdy nie udało się archeologom znaleźć takiego przedmiotu pochodzącego z tego okresu. Najbardziej jednak interesujące jest to – jak sugerują odkrywcy Eli Shukron i Ronny Reich – że ów dzwonek może mieć coś wspólnego z izraelskim arcykapłanem usługującym w świątyni w Jerozolimie. Być może był to element jego szaty. Jeżeli tak, byłaby to naprawdę wielka sensacja, ponieważ do dziś nie zachowało się nic z wyposażenia tej świątyni i jej kapłanów.

⁶ Za: <http://archeowiesci.pl/wp-content/uploads/2011/07/iaagoldbell.jp> (edycja: 30.10.2011).

Ów przedmiot znaleziono w dawnym kanale w pobliżu Muru Zachodniego (tzw. Ścianie Płaczu), więc w bezpośrednim sąsiedztwie świątyni. Archeolodzy sądzą, że dzwonek zapewne odpadł od szaty i potoczył się do kanału, gdy tak ozdobiony człowiek przechodził w pobliżu. Odkrywczy z IAA wyjaśnili, że takie ozdoby szaty miały prawo nosić tylko ważne osobistości. Archeolog Eli Szukron zapytany wprost na konferencji, czy jest to opisany w Biblii dzwonek z szaty arcykapłana, odpowiedział ostrożnie: „Jestem archeologiem i jako profesjonalista muszę być ostrożny, lecz jeśli mówimy o VIP-ach, do tego w Jerozolimie, można się domyślić o kogo nam chodzi”⁷.

Rekonstrukcja stroju arcykapłana na podstawie Księgi Wyjścia

Oczywiście bez trudu się domyślamy, kogo ma na myśli Eli Szukron. Przepisy religijne dane Izraelitom przez Mojżesza wyraźnie mówiły o takich dzwoneczkach przyszywanych jedynie do stroju arcykapłana izraelskiego. (Nie chodzi – jak podawały błędnie różne źródła – o kapłanów, których było wielu, ale o jednego, naczelnego arcykapłana.) Pozostali Żydzi w tamtym czasie mieli obowiązek nosić u skraju

⁷ Tamże.

swych szat frędzle. Wzmiankę o dzwoneczkach znaleźć można w Wj (28,33-35 oraz 39,35-36), gdzie w opisie niebieskiego płaszcza arcykapłana siedem razy użyto hebrajskiego słowa *pa'amòn*. Na brzegu płaszcza przymocowano złote dzwonki na przemian z jabłkami granatu, wykonanymi z niebieskiego włókna oraz purpurowej i szkarłatnej wełny.

Dźwięk dzwonka z daleka oznajmiał obecność arcykapłana i wyróżniał go spośród innych. Chodziło przede wszystkim o to, by arcykapłan przypadkowo nie skalał się ceremonialnie i mógł wykonywać swoje obowiązki w świątyni. Ponieważ starożytne źródła nie mówiły nic, by ktokolwiek inny używał złotych dzwoneczków (nie mówiąc już o tym, że to drogie i niepraktyczne), więc wnioski izraelskich archeologów są dość prawdopodobne. Oczywiście nie można tego stwierdzić z całkowitą pewnością. Co ciekawe, dzwoneczek wciąż działa i wydaje dźwięk, co Eli Szukron zademonstrował na konferencji. To jedyny dzwoneczek z czasów Drugiej Świątyni, jaki dotąd udało się archeologom znaleźć.

Złote sprzęty ze świątyni Salomona ukradł do Babilonii król Nabuchodonozor w 586 p.n.Ch (2 Krl 25,15; Dn 5,2n.). Jego wnuk król Baltazar zbezczeszczył je, pijąc z nich z nałożnicami i wzywając bogów Babilonu – nieczystość. W 538 p.n.Ch. król perski Cyrus zwrócił je Żydom.

Foto (obraz Rembranta)

Tworzenie Idoli (bożków) ze złota (Wj 20,23: „Nie będziecie sporządzać obok Mnie bożków ze srebra ani bożków ze złota nie będziecie sobie czynić”; Wj 32,4: „A wzięwszy je z ich rąk nakazał je przetopić i uczynić z tego posąg cielca ulany z metalu. I powiedzieli: «Izraelu, oto bóg twój, który cię wyprowadził z ziemi egipskiej»”; Pwt 7,25: „Posągi ich bogów spalisz, nie będziesz posiadał srebra ani złota, jakie jest na nich, i nie weźmiesz go dla siebie, aby cię to nie uwikłało, gdy Pan, Bóg twój, się tym brzydzi”; Ps 106,19-23: „U stóp Horebu zrobili cielca i oddawali pokłon ulanemu posągowi. Zamienili swą Chwałę na wizerunek cielca jedzącego siano. Zapomnieli o Bogu, który ich ocalił, który wielkich rzeczy dokonał w Egipcie, dziwów – w krainie Chama, zdumiewających – nad Morzem Czerwonym. Postanowił ich zatem wytracić, gdyby nie Mojżesz, Jego wybraniec: on wstawił się do Niego, aby gniew Jego odwrócić, by ich nie wyniszczył”; Ap 9,20: „A pozostali ludzie, nie zabici przez te plagi, nie odwrócili się od dzieł swoich rąk, tak by nie wielbić demonów ani bożków złotych, srebrnych, spiżowych, kamiennych, drewnianych, które nie mogą ni widzieć, ni słyszeć, ni chodzić”).

Złoto było też stosowane do eksponowania rozrzutnego i wystawnego biesiadowania. Oprócz wspaniałych zdolności Salomona i całej jego mądrości, istniały też w jego otoczeniu pewne luksusy: np. złote naczynia do picia (1 Krl 10,21: „Wszystkie też naczynia, z których pił król Salomon, były złote. Również szczerozłote były wszelkie naczynia «Domu Lasu Libanu». Nie było srebra: nie ceniono go w czasach Salomona), tron z kości słoniowej pokryty złotem (1 Krl 10,18: „Następnie król sporządził wielki tron z kości słoniowej, który wyłożył szczerym złotem”) i złote ozdoby rydwanu (1 Krn 28,18: „[...] na ołtarz kadzenia ze złota oczyszczonego, według wagi, i wzór wozu z cherubami złotymi, rozciągającymi skrzydła i pokrywającymi Arkę Przymierza Pańskiego”).

5. SYMBOLIKA ZŁOTA

Złoto – to symbol bogactwa ziemskiego (Hi 22,24: „Gdy złoto jak proch oceanisz, a Ofir jak piasek rzeczny”; Iz 2,7: „Kraj jego pełen jest srebra i złota, a skarby jego są niezliczone. Kraj jego pełen jest koni, a wozy jego nieprzeliczone”; Mt 10,9: „Nie zdobywajcie złota ani srebra, ani miedzi do swych trzosów”; Dz 3,6: „«Nie mam srebra ani złota – powiedział Piotr – ale co mam, to ci daję: W imię Jezusa Chrystusa Nazarejczyka, chodź!»”; Dz 20,33: Paweł wyznaje: „Nie pożyłem srebra ani złota, ani szaty niczyjej”; Ap 18,12 – oplakując zagładę Babilonu, czytamy: „A kupcy ziemi płaczą i żalą się nad nią, bo ich towaru nikt już nie kupuje: towaru – złota i srebra, drogiego kamienia i pereł, bisioru i purpury, jedwabiu i szkarłatu, wszelkiego drewna tujowego i przedmiotów z kości słoniowej, wszelkich przedmiotów z drogocennego drewna, spiżu, żelaza, marmuru”).

Oprócz zewnętrznego i materialnego podejścia Pismo Święte używa pojęcia złota do obrazowych porównań z dobrami duchowymi. Nawet najszlachetniejsze złoto jest mało warte w porównaniu z Bożą mądrością (Prz 3,14: „[...] bo lepiej ją posiąść niż srebro, ją raczej nabyć niż złoto”; Prz 8,10-11; 19: „Nabądźcie moją naukę – nie srebro, raczej wiedzę – niż złoto najczystsze; bo mądrość cenniejsza od pereł i żaden klejnot nie jest jej równy. Mój owoc cenniejszy niż złoto, a plony niż srebro najczystsze”). Nawet najpiękniejsze złoto jest mało warte w porównaniu z Prawem Pańskim (Ps 119,72), rozumnymi wargami (Prz 20,15: „Jest złoto i obfitość pereł, lecz wargi rozumne – to rzecz drogocenna”), uznaniem (Prz 22,1: „Lepszy szacunek niż wielkie bogactwo, lepsze uznanie niż srebro i złoto”; wiarą chrześcijan (1 P 1,7: „Przez to wartość waszej wiary okaże się o wiele cenniejsza od zniszczalnego złota, które przecież próbuje się w ogniu, na sławę, chwałę i cześć przy objawieniu Jezusa Chrystusa, i drogocenną zbawczą Krwią Chrystusa”; 1 P 1,18-19: „Wiecie bowiem, że z waszego, odziedziczonego po przodkach, złego postępowania zostali wykupieni nie czymś przemijającym, srebrem lub złotem, ale drogocenną krwią Chrystusa, jako baranka niepokalanego i bez zmaży”). W znaczeniu metaforycznym złoto symbolizuje duchowe bogactwo (Ap 3,18).

Choć jest w pewien sposób niezniszczalne i nie podlega normalnemu procesowi zepsucia, człowiek nie powinien pokładać w nim nadziei, ponieważ może stać się pobudką do grzechu (Ez 7,19: „Srebro swoje porzucą na ulice, a złoto ich upodobni się do nieczystości. «Ich srebro i złoto nie zbawi ich w dzień gniewu Pana». Głodu swojego tym nie nasycą, ani nie napełnią swych wnętrzości, ponieważ były dla nich pobudką do grzechu”). I co smutne, ostatecznie złoto na nic się nie przydaje (1 Tm 6,9: „A ci, którzy chcą się bogacić, wpadają w pokusę i w zasadzkę oraz w liczne nierozumne i szkodliwe pożądanía. One to pogrążają ludzi w zgubę i zatracenie”). Apostoł Jakub, aby ukazać marność ziemskiego bogactwa, mówi nawet o rdzy złota (Jk 5,3: „[...] złoto wasze i srebro zardzewiało, a rdza ich będzie świadectwem przeciw wam i toczyć będzie ciała wasze niby ogień. Zebraliście w dniach ostatecznych skarby”).

Niemniej jednak Biblia podkreśla jego wartość jako daru, skoro jeden z królów przynosi je nowo narodzonemu Jezusowi (Mt 2,11: „Weszli do domu i zobaczyli Dziecię z Matką Jego, Maryją; upadli na twarz i oddali Mu pokłon. I otworzywszy swe skarby, ofiarowali Mu dary: złoto, kadzidło i mirrę”). Ponadto apokaliptyczni Starcy mają nim przyozdobione głowy (Ap 4,4: „Dokoła tronu – dwadzieścia cztery trony, a na tronach dwudziestu czterech siedzących Starców, odzianych w białe szaty, a na ich głowach złote wieńce”). Z drugiej strony św. Paweł wymienia złoto wśród tych metali szlachetnych, które przetrwają próbę ognia na sądzie (1 Kor 3,12: „I tak jak ktoś na tym fundamencie buduje: ze złota, ze srebra, z drogich kamieni, z drzewa, z trawy lub ze słomy”).

Zakończenie

Podsumowując omawiany temat, możemy stwierdzić, że ze wszystkich rzeczy stworzonych i nieożywionych, jakie Stwórca zostawił nam od początku stworzenia do dyspozycji, najwartościowsze jest właśnie złoto. Co ciekawe, Księga Apokalipsy mówi nam, że w nowej Jerozolimie będzie złoto przezroczyste jak szkło. Sami doświadczamy tego, że w pewien sposób nie ulega ono procesowi zepsucia. To tak, jakby charakteryzowała je niezniszczalność, jakaś nieśmiertelność, niemniej jednak nie do końca warta zachodu (Dz 17,29: „Będąc więc z rodu Bożego, nie powinniśmy sądzić, że Bóstwo jest podobne do złota albo do srebra, albo do kamienia, wytworu rąk i myśli człowieka”; 1 P 1,7: „Przez to wartość waszej wiary okaże się o wiele cenniejsza od zniszczalnego złota, które przecież próbuje się w ogniu, na sławę, chwałę i cześć przy objawieniu Jezusa Chrystusa”; 1 P 3,3-4: „Ich ozdobą niech będzie nie to, co zewnętrzne: uczesanie włosów i złote pierścienie ani strojenie się w suknie, ale wewnątrz serca człowieka o nienaruszalnym spokoju i łagodności ducha, który jest tak cenny wobec Boga; Jk 5,3: „złoto wasze i srebro zardzewiało, a rdza ich będzie świadectwem przeciw wam i toczyć będzie ciała wasze niby ogień. Zebraliście w dniach ostatecznych skarby”). Bóg jak złotnik będzie kiedyś osobiście na sądzie przetapiać i oczyszczać złoto (Ml 3,2 n.: „Ale kto przetrwa dzień Jego nadejścia i kto się ostoi, gdy się ukaże? Albowiem On jest jak ogień złotnika i jak ług farbiarzy. Usiądzie więc, jakby miał przetapiać i oczyszczać srebro, i oczyści synów Lewiego, i przecedzi ich jak złoto i srebro, a wtedy będą składać Panu ofiary sprawiedliwe”).

Na zakończenie posłuchajmy natchnionego autora Apokalipsy, aby wartość wiary okazała się cenniejsza od zniszczalnego złota (Ap 3,18: „Radzę ci kupić u mnie złota w ogniu oczyszczonego, abyś się wzbogacił i białe szaty, abyś się obłókł, a nie ujawniła się haniebna twa nagość, i balsamu do namaszczenia twych oczu, byś widział”; 1 P 1,7: „To my jesteśmy najcenniejszym złotem dla Pana”).

RARE PRECIOUS METAL – TRUE MONEY – GIVEN BY GOD!

S u m m a r y

Among many things created and inanimate which the Creator left humankind at its disposal there is a gold. Undoubtedly, it belongs to the most valuable things. Nevertheless it is more trouble than it's worth. (see: Acts 17,29; James 5,3). The Holy Bible says in many places on gold. It is rare precious metal, to some extent it shares its nobility, it also hides in itself rich biblical symbolism.

Tłum. Jarosław Sempryk

Słowa kluczowe: złoto, Biblia, archeologia biblijna.

Key words: gold, Bible, biblical archaeology.